

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnicijemane za celoletno 3 gld. 60 kr., za polleta 1 gld. 80 kr., za četrtleta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

☞ V Ljubljani v sredo 30. septembra 1868. ☞

Gospodarske stvari.

Presajanje in kopanje mladih drevesic.

Bliža se nam čas, da bodo zaspala naša drevesca. To pa daje povod vprašanju: kdaj je čas presajati drevesa? Odgovor: kadar drevesa spijo, je dober vsak čas jih presajati.

Kdaj pa drevesa spijo? Drevesa spijo, kadar perje od njih pade, in tako dolgo, da zopet na novo poganjajo. Kdaj je pa najboljši čas presajati drevesa, tega do današnjega dne še nihče na tanko ne vé; saj kmetiški pregovor pravi, vsake reči se človek izuči, sejati pa nikoli o pravem času, ker včasih je zgodnja setev, včasih pozna bolja. Skušnja nas uči, da jesensko presajanje je veliko boljše, kakor spomladansko. Zakaj? Zato, ker se čez zimo zemlja lepo okoli korenin v jeseni vsajenega drevesa vleže, in spomladi potem hitro raste. Spomladansko presajanje pa rado usahne, če je suha spomlad, zato, ker zemlja prelahko leži okoli korenin. Ko bi mogel vse skušnje pripovedati, pač bi lahko skazal, da je to resnično. Kar sem jih v jeseni sadil, ni mi še nobeno usahnilo, spomladanskih pa že veliko.

Skozi več let veliko drevesec vsako leto kopati imam. Kopal sem več let brez potrebne, po skušnji potrjene lopate; kakor sem kopal, sem druga mlajša okoli stoječa drevesca pokončaval, dokler nisem potrebnega orodja za to imel. To orodje je železna lopata. Lopato, ktero sem iznajdel, sem tudi drugim sadjerejcem posojal, pa je vsem dopadla. Ker so me nagovarjali, naj razglasim to kopalnico, naj jo popišem, da si jo vsak lahko naredi.

To orodje, narejeno iz eno colo debelega železa, je 3 čevlje dolgo, na koncu ima podolgato-okroglasto lopato. Poldrugi čevlj od konca ima šino, da se na-njo stopi in lopata v zemljo porine. Na drugem koncu ima 2 coli veliko luknjo ali tuljavo, da se va-njo dene lesen kol, 3 čevlje dolg. Na koncu, kjer lopata gré v tla, je dolga 5 col, široka pa 4 cole; oba konca sta podolgato-okroglasta, da, kadar se iz zemlje potegne, preveč koreninic za seboj ne potegne. Tudi ne sme biti preveč ostra, da koreninice pred seboj odriva in jih ne prerezuje. Na sredi tega orodja je šina, da delavec na-njo stopi in jo porine pod drevesce.

To lopato naredi lahko vsak kovač. Kdor bi si je pa ne hotel sam oskrbeti, mu jo pa tudi jez oskrbim, ker vem za skušenega kovača, ki jo naredi za 3 goldinarje.

Kadar se rabi ta lopata, postavi se en čevlj od drevesa od tiste strani, kjer je več prostora, da se druga mlajša drevesca zraven ne poškodvajo. V zemljo poriniti se mora na pošev z nogo, tako, da se pride na sredo noter pod drevesce. Dva človeka pa morata biti

kadar je lopata pod koreninami. Eden pritisne lopato počasi, drugi pa ravno tistikrat za drevesce potegne. Kmalu se čuti, če ne gré, da ima močne korenine. Zdaj se mora z lopato popraviti na drugo stran, komor korenine bolj držijo. Ko se zemlja bolj orahljá na eni plati, se pa postavi lopata na drugo plat, kjer korenine bolj močno stojijo; zdaj vdrugeč nategneta oba kmalu, pa drevó mora iti iz tal. Ako je pa zemlja mehka pod lopato, mora se količek djati pod njo, in potem se nategne, da ne gré lopata v tla. Kdor je bistre glave, se mu ne bo treba veliko učiti; kmalu bo znal. Če izkoplje 10 dreves, bo iz skušnje vse znal.

Pri tej priliki naj naznam, da tudi letos imam veliko sadnih dreves za prodaj: jabelčnih, hruševih visokih in pritličnih, češpljevih 50 sort, mirabelic, breskev, češenj, orehov, — vseh skupaj čez 600 sort, med kterimi je veliko posebnih in žlahnih iz daljnih krajev. Kdor želi kaj kupiti, naj piše v hitrem. Za Slavonijo je naročeno več tisoč drevesec; privoščil bi žlahnega drevja še posebno našim gospodarjem.

Andrej Net,
sadjerejec na Kokrici blizo Kranja.

O napravi učilnic

za kmetijstvo in gojzdarstvo na Kranjskem.

Poročilo deželnega odbora o napravi teh učilnic, kteremu je dr. Bleiweis v pondeljek poročnik bil, glasilo se je tako-le:

V 16. seji deželnega zbora 1866. leta je bilo v 3. točki sklenjeno:

„Naprava taciš sol, v kterih se učijo posamesni razdelki kmetijstva, namreč naprava šole za sadje- in vinorejo, za svilo- in čbelorejo na Dolenskem, in naprava niže gozdarske šole na Gorenškem ali Notranjskem s primerno pripomočjo deželnega zaklada se za potrebno spoznava. Deželnemu odboru se daje naloga, naj pozveduje in pripravi, kar je v ta namen treba, in naj prihodnjemu deželnemu zboru predlaga o tem gotove nasvete.“

Po prejeti tej nalogi je deželnemu zboru prva skrb bila, izvedeti mesto, kjer bi se od deželnega zbora zaželeni učilnici napravili. Tako mesto pridobiti so se kazale deželnemu odboru 3 poti: ena, da si dežela kupi tako posestvo, ki je za učilnico pripravno, — druga pot ta, da si tako posestvo v najem vzame, — in tretja pot ta, da se najde kak veči posestnik, ki bi proti primerni dotaciji napraviti dal učilnico na svojem posestvu.

Ker bi prve dve poti prizadjale deželnemu zakladu velike, nezmagljive stroške, in ker bi zdaj nameravane specialne učilnice utegnile nehati takrat, kadar bi se

napravila popolna kmetijska učilnica, zato je dež. odbor nastopil tretjo pot, in si prizadjal pozvedeti: ali ne bi kak véliki posestnik s podporo deželnega zaklada prepustiti hotel svoja posestva toliko, da se ondi napravi učilnica. Po tem vodilu se je pismeno obrnil do mnogih velikih posestnikov, pa je tudi z očitnim razglasom od 30. aprila 1867. leta v „Laibacherici“ in v „Novicah“ stopil pred svet.

Nasledek tega prizadevanja je bil ta, da svetli knez Juri Schönburg-Waldenburg, posestnik šneperske grajščine na Notranjskem, je blagosrčno ponudbo naznanil deželnemu odboru zarad naprave niže gozdarske šole, o kateri bode to sporočilo govorilo pozneje. Tudi gospod Viktor Ruard, posestnik grajščine bleške na Gorenskem, je naznanil deželnemu odboru ponudbo, vendar zdaj že mu ni bilo mogoče vstreči željam deželnega odbora.

Zarad naprave učilnice za sadje- in vinorejo, svilo- in čbelorejo na Dolenskem pa je bil po nasvetu gosp. viteza Gutmansthal-a na 15. septembra 1867. leta zbor 12 dolenskih velikih posestnikov sklican, ki se je posvetoval o kraji in posestvu, kje naj se napravi omenjena učilnica na Dolenskem, in kako naj se napravi. Na ponudbo so bila temu zboru dana sledeča posestva: 1) Grm gosp. Smoleta poleg Novomesta, 2) Št. Jošt gosp. pl. Langerja blizo Novomesta, 3) Starigrad in Vinivrh gosp. grofa Margheri-a in 4) grajščina Metliška gosp. dr. Zavinška. Med temi posestvi je bila grajščina Grm za najpripravnišo spoznana, in posebne komisije, ki so ogledale ta posestva, so pritrdile zborovemu mnenju. Omenjeni zbor je temeljito in na dobro pretresal vse, kar se tiče naprave in notranje osnove te šole, in nasvetovavši tudi 10 štipendij, je preračunal stroške za prvo leto od 5 do 6000 gold.

To o zadevah učilnice za sadje- in vinorejo itd. na Dolenskem.

O učilnici za niže gozdarstvo (Waldbauschule) je deželni odbor deželnemu zboru poročal to-le:

Knez Schönburg je deželnemu odboru za napravo te učilnice ponudil brez plačila: samostojno hišo s petimi sobami in kuhinjo, v kateri more stanovati 8 do 20 učencev, vso hišno in posteljno opravo za omenjeno število učencev, in tudi drva za kurjavo. Za vodja in prvega učitelja hoče knez Schönburg tudi brezplačno postaviti svojega višega logarja gospoda Bodensteina, pa tudi še drugega učitelja plačati iz svojega denarja, ki pa mora sposoben biti, v slovenskem jeziku podučevati učence. Za posebni poduk učencem odmeri knez 2000 oralov gozda, sicer pa more tudi ostali gozd šneperske grajščine z blizo 26.000 orali služiti v šolski poduk. Vse to daruje brezplačno svetli knez blagemu šolskemu namenu. — Le za hrano učencev, svečavo in dovaževanje drv, ki so potrebna za kurjavo njihovega stanovanja in učilnice, in za pripravo vsega tega, kar šola za knjige, pisavo, risanje, modêle, orodje, zbirko gozdarskih reči itd. potrebuje, moralo bi se skrbeti po drugi poti (ali iz deželnega zaklada ali kako drugač).

Gospod Bodenstein, ki pozná vredbo mnogih gozdarskih učilnic in ki ima vse lastnosti biti vodja tej učilnici, priporočal je deželnemu odboru, naj se kranjska niža gozdarska šola osnuje po oni, ki jo je c. k. gospodarska družba dunajska napravila pod imenom „erste niederösterreichische Waldbauschule in der Hinterbrühl.“ Namen te šole je, mladenče v gozdarstvu podučiti tako, da so pripravni za samostojno gospodarstvo manjših, zlasti kmetijskih in občinskih gozdov, pa da bodo tudi sposobni gozdarski pomočniki (Forstgehilfe). Pratična izurjenost v gozdarstvu je posebno cilj in konec tej šoli.

Nauki, ki se učé v tej šoli in se pomnožujejo tudi

z izhodi (ekskurzijami) v druge gozde, so: 1. Gozdarsko računstvo in praktična geometrija (Forstliche Boden- und Pflanzenkunde), 3. lesoreja (Holzzucht), 4. raba gozda (Forstbenützung), 5. varstvo gozda z znanstvom gozdu škodljivih in gozdu koristnih žival (Forstschutz einschliesslich der Kenntniss der forstschädlichen und forstnützlichen Thiere), 6. gozdna in lovška policija (Forst- und Jagdpolizei), 7. vaja v spiskih (Uebungen in schriftlichen Aufsätzen), 8. vaja v risanju — oboje gledé na gozdarstvo (Uebungen im Zeichnen — beides mit Bezug auf das Forstwesen). V obče se učenci vsaki dan dve uri učijo v šolski sobi, ostale ure so odločene praktičnim vajam in lastnemu učenju učencev. — Poseben hišin red odločuje vedenje učencev od zora do mraka, v delavnikih, nedeljah in praznikih skozi celo leto.

Kdor v Hinterbrühlsko gozdarsko šolo, ktera ima dozdej le za 12 učencev s štipendijami prostora, želi vzeti biti, mora najmanj 16 let star, zdrav in močan, pa lepe obnaše biti; skazati se mora dalje, da je vsaj ljudske šole z dobrim vspehom dovršil; predno pa se v gozdarsko šolo sprejme, ga vodja te šole še izprašuje, da se prepriča, ali ima mladenč znanstvo predpisane ljudske šole. Šola v Hinterbrühl-i traja eno leto, in začne se oktobra meseca vsako leto, in končá septembra meseca; konec leta se podvržejo učenci preskušnjam vpričo komisarja c. kr. kmetijske družbe, in taki, ki so šolo dobro dovršili, prejmejo spričalo. Kdor z dobrim vspehom ne prestane skušenj prvo leto, sme še eno leto ponavljati učenje; kdor pa tudi v drugem letu ne zadostuje, ne sme več v šolo priti. V Hinterbrühlsko gozdarsko šolo se jemljejo tudi taki učenci, ki se brez štipendij sami zdržujejo.

To je osnova niže gozdarske šole v Hinterbrühl-i, o kateri je natisnjen program, ki se slavnemu deželnemu zboru poklada na pregled.

Deželni odbor, gledé na nalogo, ki jo je prejel v 16. seji deželnega zbora 1866. leta, je prevdaril ponudbi gosp. Antona Smole-a in gospoda kneza Schönburg-a, in spoznal, da na Grmski in Šneperski grajščini bi bil prav pripraven prostor za ustanovljenje zaželenih učilnic.

Ako bi bil deželni zaklad premožen, prilika bi bila dana zdaj kar brž ustanoviti obe učilnici. Gledé pa na to, da se deželi naši še zmiraj ni povrnilo vzeto premoženje, da se jej iz državne blagajnice daje vsako leto le ubogo malo in še to le v tisto posebno blagajnico, ki se imenuje „ständischer Fond“, in da se po takem vse, kar se za deželo potrebuje, mora nabirati le po prikladah na davke, ki so že zdaj tolikošni, da jih ljudstvo komaj strpi, se boji deželni odbor nasveta, da bi se že zdaj napravile obe učilnici, kajti naložila bi se deželi spet nova bremena za kakih 7000 gold. ali še več na leto. Stroški za učilnico na Dolenskem, kakor jih je preračunal gori omenjeni zbor vélikih posestnikov na Dolenskem pod predsedstvom viteza Gutmansthal-a, ne morejo se imenovati tako prenapeti, da bi se, ako se ustanovi učilnica dobra, dalo dokaj odbiti od za prvo leto naštetih 5700 gold.

Veliko prijazniše za deželno blagajnico so zadeve gozdarske šole na šneperski grajščini. Tu blagosrčnost kneza Schönburga deželi zeló zeló polajšuje napravo učilnice že zdaj, kajti ne le da knez velik del gozda prepušča šolskemu namenu, in da učencem zastonj hoče dati stanovališča, — on šoli sam plačuje oba učitelja. Stroški, ki bi deželno blagajnico zadeli, tičejo se tedaj le štipendij za učence in njih šolskih pripomočkov; ti bi li stali za leto in dan za vzdrževanje enega učenca na blizo 180 gold., in za zbirko šolskih potrebščin, orodja itd. skupaj za prvo leto 300 gold.,

prihodnja leta pa manj. Ako bi se tedaj, na priliko, za prvo leto podelilo 8 štipendij, znašalo bi to 1440 gold., in za šolsko zbirko 300 gold., tedaj skupaj kakih 1740 gold. To pa je znesek, kterege se deželni odbor ne straši, ako se pomisli, kako silno potrebno je naši deželi več nauka ravno v gozdarstvu, ker v nobenem drugem razdelku ni kmetijstvu našemu boljšega znanstva treba, kakor ravno v temu. Če tudi nikakor ne preziramo koristi sadjerejske, vinorejske šole itd., vendar je gozdarska šola in sicer taka, ki bi nam odgojila v gozdarskem gospodarstvu izvedenih domačih ljudi, najnujniša potreba. Drugo pa, kar ima deželni odbor pred očmi, je to, da taka lepa prilika s tako majhnimi stroški osnovati gozdarsko učilnico se morebiti deželi ne ponudi nikoli več, kakor ta po milosti kneza Schönburga. Temu dodaja deželni odbor še tudi to, da po sklepu deželnega zbora se prihranjuje prihodnjič deželni blagajnici 200 gold., ki so se vsako leto dajali za živinozdravske štipendije.

Poglavitni stroški, ki bi zadevali gozdarsko učilnico, so štipendije za učence. Preračunjeni so tako, kakor jih je deželnemu odboru na drobno naštel gosp. Bodenstein, gledé na stroške vsakdanje hrane učencev itd., kateri pa bi se morebiti nekoliko dali znižati. Vendar velikega razločka ne bode.

Deželni odbor misli tu pred vsem pozornost sl. deželnega zbora obračati na princip: ali naj se dajo štipendije ali ne? — Ako pogledamo v druge dežele, kjer imajo kmetijske učilnice, povsod nahajamo štipendije, — to nam kaže, da povsod priznavajo potrebo štipendij za take šole, do katerih še dandanes skor po vseh deželah imajo kmetje malo zaupanja, rekši: „kaj bode kmeta gospôda učila kmetovati?“ Dokler ti pred sodki ne nehajo — in nehali ne bodo pred, ko vidi prosti narod vspeh šolski — treba bo štipendij, to je, vabilnic v šolo. Kjer ni štipendij, ostajajo take učilnice lahko brez učencev. Deželni odbor mora tedaj na podlagi vsestranskih skušenj zagovarjati princip štipendij, in to tudi iz tega ozira, ker je ta kapital, ako se deželi pridobi izvedenih ljudi, naložen na dobre obresti.

Kar se poslednjič tiče notranje osnove gozdarske šole, pritrjuje deželni odbor popolnoma gospodu Bodenstein-u, skušenemu logarju, o tem, da se naša gozdarska šola osnuje po izgledu večkrat omenjene šole v Hinterbrühli; vendar o tem naj bi bil razloček, da bi naša šola namesti enega leta trajala dve leti. Ako se ozremo na obilo število gori naštetih teoretičnih in praktičnih nauk, ki jih ima program Hinterbrühlske šole, in ako pomislimo, da, če se tudi oglasijo kaki učenci iz niže realke, se jemljejo v to šolo že učenci po dovršeni ljudski šoli, za take učence bi nikakor ne zadostovalo enoletno učenje. Deželni odbor je imel sicer pred seboj sporočilo preskušnje enoletne Hinterbrühlske šole za 1866/67. leto (Allgem. Land- und Forstwirth. Zeitung, 17. Jahrgang Nr. 42, 1867), v katerem se bere zadovoljnost z vspehom enoletnih učencev, vendar gledé na mladini precej težke nauke ne bi svetoval za enoleten tečaj, marveč za dva. Ako bi skušnja učila, da zadostuje eno leto, utegnila bi se šola pozneje od dveh let skrócić na eno leto.

Deželnemu zboru ostaja zdaj le o šolskih bukvah govoriti. — Imamo sicer nekoliko bukev v slovenskem jeziku, ki se tičejo gozdnega rastlinoznanstva in gozdarskega gospodarstva, ki bi služile za pripomoč šolskemu nauku, dokler se po navodu vodje in učiteljev gozdarske šole ne spišejo prav tej šoli potrebne knjige. Al to začasne pomanjkanje primernih šolskih knjig ne more niti ovirati začetka šole, niti ni na sramoto slovenskemu slovstvu, kajti tudi Hinterbrühlska šola, ki

se je vendar že osnovala 1865. leta, še nima šolskih knjig, ker v gori omenjenim sporočilu se bere tako-le: „Aus Mangel an einem geeigneten Lehrbuche mussten die vom Lehrpersonale verfassten Vorträge den Schülern dictando mitgeteilt werden.“ Vodstvo šneperske šole se bode o tem porazumelo z vodstvom Hinterbrühlske šole, in kadar je osnova teh knjig gotova, bodo knjige v slovenskem jeziku tudi brž gotove, zlasti ako deželni zaklad pripomore v to izdanje.

Po vsem tedaj je deželni odbor nasvetoval:

1. Naprava učilnice za sadje- in vinorejo, za svilo- in čbelorejo na Dolenskem se za zdaj opusti.

2. Svetlemu knezu Schönburg-Waldenburgu izrekuje deželni zbor zahvalo za blagodušno ponudbo, da se more napraviti šola na šneperski grajščini, in za toliko zdatno pripomoč k tej napravi.

3. Šola naj se imenuje deželna niža gozdarska šola, osnovana v vsem po izgledu Hinterbrühlske šole, in traja dve leti; učni jezik je slovenski.

4. Taki učenci, ki so sinovi malopremožnih starišev, so z dobrim vspehom dovršili nižo realko ali nekoliko let realkinih ali vsaj ljudsko šolo, se brez vse plače jemljejo v to učilnico, to je, oni dobivajo nauk, stanovanje, živež, knjige in druge šolske potrebščine zastonj; le za obleko imajo sami skrbeti. Takih ustanov iz deželnega zaklada je 8, in sicer se sme za enega učenca za vse potrebščine za leto in dan obrniti do 180 gold., ki pa se ne dajo učencu na roke, ampak se po pogodbi plačajo vodstvu šolskemu. Deželni odbor podeluje te ustanove.

5. Za pripravo potrebnega orodja, napravo zbirke podučne tvarine (Lehrmittel) se dovoli iz deželnega zaklada za prvo 300 gld., za drugo leto 200 gld. Zbirka ostane lastnina deželna.

6. Deželnemu zboru se daje naloga in pooblastilo, da po razgovoru s svetlim knezom in s porazumljenjem s šolskim vodjem vse stori, kar je potreba, da se šola začne saj do marca meseca 1870. leta, in se šola, kolikor je mogoče, z ozirom na deželne naše okoliščine tako vredi, kakor je vredjena Hinterbrühlska. K preskušnjam konec leta naj deželni odbor pošilja svojega namestnika, ki potem poroča o izidu skušenj.

7. Štipendije ne ovirajo vstopa v gozdarsko učilnico drugim učencem, ki se zdržujejo na svoje stroške, ako je po dovoljenji gospoda šneperskega prostora za-nje v tej šoli.

Slovstvene stvari.

0 slovenskem slovarju.

Beneški Slovenci prosijo, naj se vredništvu slovenskega slovarja ta-le njih goreča želja naznani, in to po „Novicah“:

V novem slovenskem slovarju, ki se zdaj v Ljubljani vredeje, bodi vsaki slovenski besedi (t. j. korenu besede) pristavljen pomen tudi v latinskem jeziku, na pr. hiša, domus, Haus itd., ker nam (beneškim Slovencem) ni z nemško besedo prav nič pomagano.

Že zdaj nas je dobršno, ki bi radi slovenske bukve in časnike brali; ali prevelika množica neznanih besedi nam branje pristuduje, dokler nimamo slovarja, ki nam, če ne z italijanskim, vsaj z latinskim jezikom besede tolmači. Bodočnost utegne številu tacihih bralcev kaj pridjati.

Kakor na Beneškem, tako se šolajo Slovenci tudi po Primorju le v italijanskem, a ne v nemškem jeziku. Toraj bodete z latinsko pristavo precej velikemu broju